

ЧЕРНИШ
Оксана Олександрівна,
канд. іст. наук,
завідувач сектору
наукознавства ДНСГБ УААН
(м. Київ)

**СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПОЛТАВСЬКОГО ІНСТИТУТУ АПВ ім. М.І. ВАВИЛОВА:
ВІДЗНАЧЕННЯ 40-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ УСТАНОВИ**

У статті, написаній до 125-річчя колишньої Полтавської сільськогосподарської дослідної станції, однієї з важливих подій для становлення України, йдеться про вшанування її діяльності у попередні роки, а саме 40-річного ювілею.

В статье, написанной к 125-летию прежней Полтавской сельскохозяйственной опытной станции, одного из важных событий для становления Украины, идет речь о чествовании ее деятельности в предыдущие годы, а именно 40-летнего юбилею.

In article written to the 125 anniversary of a former Poltava agricultural experimental station, one of the important events for formation of Ukraine, there is a speech about celebration of its activity to previous years, namely 40-year-old to anniversary.

У 2009 році Полтавському інституту АПВ ім. М.І. Вавилова (колишня Полтавська сільськогосподарська дослідна станція) виповнюється сто двадцять п'ять років від дня заснування. Із цього часу вперше в Україні було розпочато науково-дослідне вивчення сільського господарства – бази добробуту України. Історії діяльності цієї установи присвячено ряд наукових статей [1].

Однак є сенс саме в ювілейному році звернутися до минулого та проаналізувати як відбувалося вшанування діяльності станції та роботи її працівників у попередні ювілеї, адже вона протягом довгого періоду залишалася зразком, за яким створювалися подальші дослідні поля, що освітили і вивчили основні прийоми рільництва в Україні; а матеріали і факти,

уперше здобуті Полтавським дослідним полем, є невід'ємною складовою частиною сучасних посібників із загального землеробства. Уся історія цієї установи являє собою, за висловом професора І.В. Якушкіна, «безперервний тріумф, який потребував надзвичайного напруження, але досягали його завжди за рахунок мізерних засобів» [2]. А світоч природознавчої науки М.І. Вавилов відзначав: «Полтавське Поле було оточено ореолом подвигу, слави бездоганної найбільшої дослідницької роботи... Нехай завжди Полтава буде маяком дослідної справи...» [3].

Сорокаріччя діяльності станції припало на ті роки, коли в Україні здійснювалася Нова економічна політика (Неп). Було відновлено основні довоєнні (громадянська війна 1918–1921 рр.) показники економіки, створено умови для підйому сільського господарства. Однак Неп, що відчувала то меншою, то більшою мірою адміністративно-командний тиск, була приречена на кризи. Пріоритет політики, що раз у раз нагадував про себе, над економікою вносив збої до механізмів Непу. Позначалися й прорахунки в керівництві економікою. Але не зважаючи на обмеженість бюджетних коштів, які розподілялися на потреби дослідної справи централізовано Наркомземом, була віднайдена можливість вшанувати заслуги Полтавської станції, враховуючи надзвичайну значимість її науково-дослідної діяльності для сільського господарства України та всього СРСР.

Святкування 40-річного ювілею Полтавської станції відбулося 29–31 травня 1925 року, хоч офіційна дата заснування установи – 10 листопада (28 жовтня за ст. ст.) 1924 року. Цій події дослідна станція не мала наміру надавати широкого суспільного характеру. Враховуючи загальну фінансову скруту в країні, передбачалося особливих витрат не робити, а, відзначивши ювілей у пресі, відсвяткувати скромними зборами її робітників і службовців та місцевих робітників-аграріїв на території установи.

Проте ювілейні статті, що з'явилися спочатку в Московській пресі, а потім і в Харківській, а також вітальні телеграми з різних кінців Радянського

Союзу показали, що подія ця привертає увагу широких кіл суспільства і виходить далеко за межі місцевого інтересу.

Це змусило станцію відмовитися від свого попереднього наміру і поставити перед відповідними органами питання про необхідність широкого й урочистого святкування.

23 жовтня 1924 року директором станції В.І. Сазановим було внесено до планового комітету Губернського земельного управління (ГЗУ) доповідь щодо майбутнього ювілею з припущеннями про порядок його святкування, внаслідок чого збори, погодившись з аргументами доповідача, тоді ж вибрали особливу комісію з організації заходу. Із віднайденого в архівних фондах ЦДАВО України протоколу засідання комісії з улаштування ювілею досвідної станції стало відомо, що у зв'язку з недостатнім терміном часу для належної підготовки, який залишився до 10 листопада, було вирішено перенести святкування ювілею з осені на травень місяць 1925 року, коли, власне, виповнювалося сорок років закладки перших польових дослідів [4].

Час і порядок святкування остаточно були встановлені наступні.

29 травня - урочисте засідання в м. Полтаві;

30 травня - огляд прибулими на ювілей гостями установ і полів Станції;

31 травня - відкриття побудованого при станції будинку-аудиторії у присутності навколишнього населення.

З початку червня повинна була відкритися екскурсійна кампанія селян на станцію, а частина працівників її мала попрямувати в найближчі райони з пересувною сільськогосподарською виставкою.

Крім того, до дня ювілею передбачалося видання 2-х ювілейних збірок: популярної з короткою історичною довідкою і найголовнішими висновками робіт по всіх відділах станції (українською мовою), і наукової, яка включала б окремі монографічні роботи різних відділів (російською мовою).

Затверджений кошторис витрат становив 11 тисяч карбованців. Від Народного Комісаріату Землеробства України було отримано 6250 крб. і з місцевого бюджету – 2660 крб. 07 коп.

НКЗ України було проведено велику організаторську роботу. Як свідчать архівні документи, комісаріатом були надіслані листи до відповідних організацій із запрошенням брати участь у святкуванні ювілею та проханням підтримати цей захід матеріально. Так, наприклад, до Вищої Ради Народного Господарства УСРР було направлено листа, в якому запрошувалося Голову та Членів Колегії Ради на торжество та, зокрема, відзначалося: «Работа Полтавской с.-х. Опытной станции на пути поднятия производительных сил страны во что бы то ни стало дорога и ценна не только для осуществляющего земельную и сельско-хозяйственную политику Советской власти Народного Комиссариата Земледелия, но и для Высшего Совета Народного Хозяйства, как основного строителя народно-хозяйственной жизни Советского государства. Работа Полтавской станции ценна в особенности для трестов, пользующихся в своем производстве с.-х. сырьем, получаемым в основной своей массе от крестьянского хозяйства, над улучшением коего первая в России стала работать Полтавская Опытная Станция. Отмечая огромную историческую роль Полтавской Опытной Станции в деле восстановления и развития производительных сил Республики, Наркомзем УССР и Полтавский Губисполком в качестве юбилейного подарка ассигновали Полтавской Опытной Станции средства на сооружение Дома-Аудитории, открытие коего состоится в дни юбилейных торжеств, а также на издание научных трудов станции и популярных с.-х. изданий для населения с выводами станции за 40 лет своей работы. Сообщая о сем ..., Наркомзем обращается к ВСХН с предложением последовать примеру Наркомзема и Полтавского Губисполкома и оказать материальную поддержку Полтавской с.-х. опытной станции средствами ВСХН и подведомственных промышленных трестов. Наиболее желаемым подарком Юбиляру от имени ВСХН и промышленно-производственных трестов, в особенности от родственных по линии сельского хозяйства Сахаротреста, Укргоспирта, Укртрестсельмаша, Укрмута, Маслотреста, Табактреста, Махортреста и др. Наркомзем считал бы – трактор и электрификацию Полтавской с.-х. опытной станции [5].

Завдяки наданим засобам і достатньому терміну для підготовки, майже все з наміченого удалося здійснити.

Спорудження будинку-аудиторії та його обладнання було доведено до кінця. До дня ювілею вийшли з друку збірки: № 40 «Головніші висновки з робот станції» (24 стор.) – 1000 екземплярів і популярна збірка № 42 «40 років роботи Полтавської С.-Г. Дослідної Станції» (112 стор.) – в кількості 2000 екземплярів. Крім того, були віддруковані листівки з найголовнішими висновками з робіт Станції в кількості 10000 екземплярів і 8000 плакатів з культури озимих та ярих злаків, просапних культур і кормових трав.

Приведені були в належний вигляд споруди і територія станції, зроблені всі потрібні приготування до прийому гостей.

З дозволу Губернського виконкому, починаючи з 1-го травня, у губернії були проведені районні селянські конференції, на яких спеціалістами-аграрниками були зроблені доповіді про значення дослідної справи і робіт Полтавської дослідної станції, а також проведені вибори представників від населення в екскурсійні групи.

Всього було організовано до двохсот конференцій із кількістю учасників до 20000 людей. Протоколи та відгуки учасників проведених заходів свідчать про величезний інтерес населення до діяльності станції та високу оцінку її досягнень.

Організаційною комісією було розіслано до 400 запрошень як персональних, так і для представників різних партійних та радянських установ, професійних і громадських організацій, наукових і дослідних установ всього СРСР, а також для представників розташованих в місті військових частин і селянства з найближчих до міста районів.

Наркомзем звернувся до Фотокіноуправління з проханням командирувати «в м. Полтаву фахівців з апаратом для зазняття Полтавської Досвідної Станції та окремих моментів святкування на кіно-ленті» [6].

Урочисте засідання було відкрите в м. Полтаві увечері, 29 травня, в літньому приміщенні робочого клубу ім. Карла Маркса головою Губвиконкому Лісовиком. Загальна кількість присутніх досягла 750 чоловік.

Серед прибулих були:

Народний комісар землеробства України - А.М. Дудник, Предпланкома НКЗ - М.М. Вольф, зав. сільськогосподарського відділу НКЗ - М.З. Резников, зав. відділом тваринництва – М. Подольский, зав. Досвідного відділу НКЗ - Д.В. Домрачев и Г.Ф. Гомон, член колегії НКЗ - К.Р. Маньковський, зав. секцією досвідної справи с.-г. НКУ - Е.І. Заславський, зав. Науково-досвідного відділу СНУ Цукротресту - П.А. Соляков. Професори: М.О. Єгоров, І.О. Широких, М.Н. Кулешов, А.А. Бичихін, О.Н. Соколовський, С.Л. Веселовський. Представники дослідних станцій: Харківської - Б.М. Рожественський, Київської - О.К. Філіповський та О.І. Душечкін, Катеринославської - Б.О. Овсянніков, Носовської - О.П. Редькін, Іванівської - І.М. Шапошников та О.І. Товарницький, Сумської - І.М. Фомічов, Уманської - Ф.Я. Попов, Маріупольської - О.Є. Шейнін і Т.І. Жданов, Чарторийської - Л.Д. Аліханов, Драбовської - М.О. Левицький і Ф.І. Ковшель, Лубенської – В.Є. Моргацький, Лохвицької - Р.М. Жуков, Красноградської – В.В. Куколь, М.М. Сошальський, С.П. Каплуновський, С.Г. Буницко і Весело-Подільської - І.М. Хоруженко, П'ятихатського Досвідного Поля - Є.Г. Малец та інші.

Перше засідання було присвячене заслуховуванню привітань від різних установ та організацій і вшановуванню героїв праці із співробітників станції.

Після закінчення вітань С.І. Машурою була зачитана постанова Полтавського Губвиконкому від 27 травня 1925 р. про визнання героями праці за багатолітню службу і корисну діяльність професора А.Є. Зайкевича, як основоположника дослідної справи на Полтавщині, В.І. Сазанова – директора станції, який безперервно пропрацював в дослідній справі 24 роки, М.Є. Вахнія – польового техника, що пропрацював на станції 31 рік, Т.Я. Голика – старшого робітника з рільництва зі службовим стажем на станції 30 років та Ф.І. Данова – метеорологічного спостерігача, що пропрацював на станції 20 років. Відносно

зазначених осіб було висунуто клопотання про видачу їм персональних пенсій у разі втрати ними працездатності.

Наступного дня, 30 травня, відбулося продовження засідання на території станції просто неба. З доповідями, присвяченими історії та роботі станції, виступили В.І. Сазанов, Б.М. Рожественський, М.О. Єгоров, К.Г. Маньковський, С.Ф. Кочергін, І.О. Широких, І.К. Попов, О.Н. Соколовський, М.Н. Кулешов.

М.З. Резников оголосив перелік подарунків, обіцяних станції, у зв'язку з її ювілеєм, а саме: від Всеукраїнського Товариства Насінництва - трактор «Фордзон», від ВСНГ - трактор «Запорожець», від Зовнішторга – «пташиний двір», від Правління Укрмута - 1000 крб., від Укрсільбанка - 500 крб., Сільського господаря - 500 крб. і Уккрадгосптресту - 750 крб. Крім того, НКЗ асигнувало на меліоративні роботи 2000 крб., ВУПЛ зменшив заборгованість станції на 4000 крб., ВСНГ обіцяв взяти на себе витрати на електрифікацію станції. Цікавим є той факт, що кошторис на електрифікацію в сумі 20879 карбованців, наданий Наркомземом ВСНГ, передбачав витрати не лише для освітлення станції, але й для постановки дослідів з вживання електрики в сільському господарстві [7].

На завершення дня був проведений огляд відділів і полів станції, після чого в новому приміщенні будинку-аудиторії відбулася товариська вечерея.

З ранку 31 травня почали прибувати на станцію представники від селян навколишніх районів і члени профспілок із міста. Після огляду ними полів на відкритому повітрі відбулося засідання, присвячене ювілею станції і відкриттю при ній нового будинку-аудиторії. Після закінчення засідання для присутніх був влаштований хорівий концерт.

З 3 червня на станції в плановому порядку розпочалися екскурсії селян з різних округів губернії. Ця екскурсійна кампанія без перерви продовжувалася до половини липня місяця і дала рекордну цифру відвідуваності станції селянами – до 2000 чоловік. Разом із цим були й окремі групи та особи з інших губерній і областей: співробітники Московського дослідного поля в кількості

25 осіб, студенти Ленінградського сільськогосподарського Інституту - 60 осіб, співробітники Харківської Дослідної Станції - 45 осіб, студенти Харківського сільськогосподарського Інституту - 10 осіб, агрономи Волчанського округу - 10 осіб та багато інших. Загальна кількість відвідувачів станції у зв'язку з ювілеєм станом на 1 жовтня 1925 р. була 3800 осіб.

Таким чином, як зазначали співробітники Полтавської станції, відзначення сорокарічного ювілею на державному рівні мало важливі наслідки для наукової та практичної діяльності установи:

- перш за все у зв'язку з підготовкою до ювілейних видань та повідомлень були ще раз упорядковані та проаналізовані праці співробітників станції за минулі 40 років та встановлений безперервний взаємозв'язок досліджень;

- систематизовані й оформлені результати дослідів останніх років;

- одночасна присутність на станції групи високоавторитетних і компетентних осіб дала можливість вичерпного обговорення на місці низки наукових, організаційних і господарських питань;

- зосередження уваги громадськості та селянства на роботах станції створили надзвичайно сприятливу атмосферу, яка полегшила, розширила можливості здійснення її завдань;

- відпущені на ювілей засоби прискорили і допомогли закінченню споруди будинку-аудиторії і поточному ремонту інших будівель, а також виданню останніх праць станції;

- найбільш вагомим результатом слід вважати те відчуття внутрішнього задоволення колишніми роботами і той приплив енергії до нових, які відчули в собі всі без винятку працівники станції після високої оцінки її роботи [8].

40-річним ювілеєм, як констатував її директор В.І. Сазанов, Полтавська дослідна станція підвела підсумок не тільки своїй роботі та досягненням, але в значній мірі й всьому агрономічному життю країни.

Сьогодні Полтавський інститут АПВ ім. М.І.Вавилова залишається провідною науково-дослідною установою в галузі сільського господарства України, гідно продовжує традиції, закладені за часи існування Полтавського Поля та Полтавської Сільськогосподарської дослідної станції. А відзначення річниці його 125-річної плідної діяльності як однієї з важливих подій для становлення України заслуговує і потребує уваги та підтримки з боку держави. Прикладів тому в історії діяльності цієї установи є чимало.

Список використаної літератури

1. *Самородов В. М.* Полтавщина у життєвому просторі академіка М. І. Вавилова // Академік Микола Іванович Вавилов і розвиток аграрної науки в Україні : зб. іст.-наук. нарисів, документів, біобібліогр. матеріалів / УААН, ДНСГБ ; уклад. : М. В. Зубець, В. А. Вергунов, М. В. Самородов, Т. Ф. Дерлеменко. – К. : Аграр. наука, 2005. – С. 154–173; *Дерлеменко Т. Ф.* Полтавська сільськогосподарська дослідна станція в контексті наукової діяльності М. І. Вавилова // Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали п'ятої конф. молодих учених та спеціалістів, м. Київ, 28 травня 2009 р. / УААН, ДНСГБ ; редкол. : В. А. Вергунов та ін. – К., 2009. – С. 65–68. – (3 нагоди 125-річчя створення Полтавського інституту агропромислового виробництва ім. М. І. Вавилова УААН); *Елина О. Ю.* Полтавская опытная станция в контексте истории сельскохозяйственных опытных учреждений России и Украины // Там само. – С. 75–77; *Кириленко Л. А.* Третьяков Сергей Федорович – директор Полтавської сільськогосподарської дослідної станції (1905–1914) // Там само. – С. 89–91.
2. *От проф. И. В. Якушкина (Взамен речи) // 40-летний юбилей Полтавской С.-Х. Опытной Станции. 1884–1924 г. – Полтава, 1925. – С. 98–102. – (Тр. Полт. С.-Х. Опыт. Ст. ; вып. 44).*
3. *Полтавской сельскохозяйственной опытной станции от проф. Н. И. Вавилова // 40-летний юбилей Полтавской С.-Х. Опытной Станции. 1884–1924 г. – Полтава, 1925. – С. 98. – (Тр. Полт. С.-Х. Опыт. Ст. ; вып. 44).*
4. *Засідання комісії по влаштуванню ювілею досвідної станції від 11 та 21 березня 1925 р. – Центральний держ. архів вищ. органів влади України (ЦДАВО України). – Ф. 27. – Оп. 6. – Спр. 301. – Арк. 448.*
5. *Высшему Совету Народного Хозяйства У.С.С.Р. – ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 6. – Спр. 301. – Арк. 68–68 об.*
6. *До Фотокиноуправління. – ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 6. – Спр. 301. – Арк. 140.*
7. *Высшему Совету Народного Хозяйства. – ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 6. – Спр. 301. – Арк. 117.*

8. *1884–1924 г.г.* Празднование 40-летнего юбилея Полтавской С.-Х. Опытной Станции 29–31 мая 1925 г. // 40-летний юбилей Полтавской С.-Х. Опытной Станции. 1884–1924 г. – Полтава, 1925. – С. 14–16. – (Тр. Полт. С.-Х. Опыт. Ст. ; вып. 44).